

УДК 372 881

ПРИРОДОВІДПОВІДНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Паршикова Олена Олексіївна
м.Макіївка

У статті обґрунтовано доцільність природовідповідного підходу до навчання учнів першого класу. Виділено типові для першокласників механізми засвоєння іноземної мови, запропоновано прийнятні для учнів цього віку природовідповідні комунікативно-ігрові прийоми навчання. Продемонстровано розроблену класифікацію природовідповідних прийомів навчально-методичному комплексу з німецької мови для учнів першого класу загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: природовідповідні прийоми навчання.

У зв'язку з перенесенням початку навчання іноземної мови (ІМ) у 2012/2013 навчальному році з другого у перший клас початкової загальноосвітньої школи перед методикою викладання постають завдання конкретизації підходів, методів та прийомів навчання з врахуванням специфіки засвоєння мови учнями 6-7 років та їхніх вікових психофізіологічних особливостей.

Довгострокові дослідження зарубіжних учених (Х.С.Кім, А.Пельтцер-Карпф, Р.Цангл та ін.) свідчать про схожість процесів засвоєння іноземної та рідної мови дітьми до 8 років, що починаються з оволодіння «живим мовленням», словом, яке включене в діяльність шляхом задоволення реальних потреб [1, с.30]. Специфіка оволодіння першокласниками ІМ полягає в інтуїтивному наслідуванні, запам'ятовуванні дітьми зразків іншомовного мовлення та в їх сприйнятті й відтворенні у змодельованих на уроках комунікативних ситуаціях.

З урахуванням специфіки оволодіння ІМ молодшими школярами логічно наблизити навчальний процес з ІМ у початковій школі процесу засвоєння мови у природному середовищі. Успішність оволодіння ІМ у природному середовищі визначають, за даними психолінгвістів, такі умови, як значний мовленнєвий досвід учнів та виражена мотивація вивчення мови. Проте збільшення обсягу іншомовного мовленнєвого досвіду забезпечується в умовах однієї недільної години з ІМ у першому класі здебільшого за рахунок інтенсифікації навчального процесу, що може призвести до перевантаження молодших школярів, а отже, згідно з дослідженням вітчизняних фізіологів (М.Б.Макаренко, В.С.Лизогуб та ін.), до зниження працездатності головного мозку, появи виражених змін у вегетативному забезпеченні організму. В той же час Міністерство освіти і науки України рекомендує у навчанні ІМ у початковій школі застосовувати технології, що орієнтовані на збереження здоров'я дітей. Такі технології можуть бути забезпечені за умови врахування природних (внутрішніх) процесів засвоєння і застосування ІМ, отже у природовідповідному навчанні [2, с.3].

Засвоєнню першокласниками іншомовного навчального матеріалу, формуванню слуховимовних і

ритміко-інтонаційних навичок, елементарних умінь аудіювання і говоріння сприяють природжена мовна здібність учнів першого класу, пластичність мозку та артикуляційного апарату, притаманна їм потреба у спілкуванні, наслідуванні, висока слухова диференційна чутливість. Проте такі вікові психологічні особливості учнів як переважна мимовільність психічних процесів, індивідуально-конкретне та наочно-образне мислення, буквальна механічна пам'ять, незначний обсяг і слабкий розподіл уваги, синкретичність сприйняття ускладнюють навчання читання та письма. Значні труднощі навчання ІМ у першому класі пов'язані також із дефіцитом навчального часу, відсутністю в учнів мотивації, загальнонавчальних умінь, досвіду вивчення як іноземної, так і рідної мови [2, с.1]. З огляду на вищезазначені труднощі доцільно підтримати учнів першого класу загальноосвітніх шкіл у процесі навчання ІМ, зокрема за рахунок його реалізації на основі принципу природовідповідності у межах антропологічного та особистісно-орієнтованого підходів.

У вітчизняній дидактиці принцип природовідповідності розглядається як підпорядкування змісту, методів, режиму навчання природі дитини і, одночасно, як своєчасна орієнтація педагогів на сенситивні періоди дітей певного віку до конкретних видів діяльності і впливів [3, с. 84]. Ідея природовідповідного навчання, яка була запропонована Я.А.Коменським та втілена в життя його численними послідовниками (Й.Песталоцці, Ф.В.А.Фрєбель, Р.Штайнер, М.Монтессорі та ін.), означає "ставлення до людини як до частини природи, опору на його природні сили та створення для його розвитку умов, почерпнутих із природи" [4, с. 44]. Таким чином, для реалізації природовідповідного навчання необхідно в першу чергу визначити ці природні сили та умови, у даному випадку встановити механізми засвоєння ІМ наймолодшими учнями та запропонувати природовідповідні способи їхньої підтримки та стимулювання. На шляху вирішення даної проблеми було виконано цілу низку досліджень відомих вчених (О.М.Гвоздєва, О.О.Леонтєва, В.Пенфілда, Е.Н.Ленненберга, С.В.Фелікса, Х.Воде, А.Пельтцер-Карпф, Р.Цангл, Н.Хомського та ін.), проте питання розробки методики природовідповідного навчання ІМ першокласників залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є обґрунтування доцільності природовідповідного підходу до навчання, узагальнення механізмів засвоєння ІМ учнями першого класу, висвітлення методики застосування природовідповідних прийомів навчання та демонстрація їх реалізації у новому навчально-методичному комплексі з німецької мови для учнів першого класу загальноосвітніх навчальних закладів.

Відповідно до теорії самоорганізації мови (А.Карпф) учні початкової школи під впливом мовленнєвого довкілля самостійно вибудовують систему мови за рахунок селекції інформації і диференціації

систем мови. У процесі навчання ІМ взаємодія мозку молодших школярів і мовленнєвого довкілля включає наступні процеси: вибір і засвоєння інформації з двох мовних систем (рідної та іноземної мови), диференціацію систем усередині мов, реорганізацію систем у зв'язку з прийомом нової інформації. Основним способом засвоєння ІМ першокласниками вважається суміш наслідування і запам'ятовування (А.Пельтцер-Карпф, К.Цангл), що обумовлюється у значній мірі здібностями дітей 6-7 років до точної імітації (Ж.Піаже) та домінуванням пам'яті на цій стадії психічного розвитку (П.П.Блонський). Учні першого класу використовують найпростіші механізми мовлення, зокрема механізм сприйняття та відтворення окремого речення у готовому вигляді на основі досвіду його багаторазового використання, в результаті якого між висловлюванням та ситуацією складається міцний однозначний зв'язок. Дещо складнішими механізмами, які використовують учні, є механізми об'єднання засвоєних мовленнєвих одиниць у висловлюванні без змін та з незначними лексико-граматичними адаптаціями [5, с.16]. Аналіз усномовленнєвої діяльності першокласників дозволив виокремити провідні операції в ній: сприйняття, розуміння та відтворення лексичних одиниць і мовленнєвих зразків на основі імітації та виклику з пам'яті без змін і з незначними лексико-граматичними змінами за рахунок скорочення і доповнення мовленнєвих зразків, підстановки і заміщення лексичних одиниць в них.

Для успішної реалізації цих операцій та формування відповідних навичок необхідно у навчальному процесі задовольнити такі умови: забезпечити мовленнєвий досвід учнів прагматично значимими мовленнєвими зразками та лексичними одиницями, підтримати їх сприйняття й запам'ятовування в односторонньому зв'язку з релевантними комунікативними завданнями і предметними значеннями, створити мотивацію їх багаторазового вживання у типових ситуаціях спілкування.

Проведене дослідження свідчить про те, що природовідповідні прийоми навчання ІМ найбільш повно моделюють виокремлені механізми породження іноземних висловлювань першокласниками та забезпечують інтенсивну практику у формуванні мовленнєвих навичок.

У навчанні ІМ молодших школярів доцільно застосовувати природовідповідні або "почерпнуті з природи" (Я.А.Коменський) способи, які організують типові для засвоєння дітьми рідної мови види діяльності, оскільки навчання на основі знайомих, звичних видів діяльності значно полегшує процеси засвоєння і переробки ними знань [6]. До таких видів діяльності належать, як показав аналіз публікацій фахівців у галузі теорії та методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку (О. М. Гвоздьов, М. І. Красногорський, М. М. Кольцова, А. М. Леушина, Ф. О. Сохін, Є. І. Тихєєва, В. І. Яшина, Е.Аpeltauer, W. Butzkamm та ін.), прослуховування коротких оповідань, казок; вивчення напам'ять римувань, скороомовок, пісень, віршів, примовок з показом і виконанням рухів, розгляд та опис предметів, малюнків, участь в іграх на звуконаслідування, в іграх з предметами і картками, в сюжетно-рольових іграх.

Змодельовати умови природного засвоєння мови дітьми у процесі навчання ІМ учнів доцільно за

рахунок інтеграції іноземної комунікативної та ігрової діяльності учнів. Організація природовідповідної комунікативно-ігрової діяльності забезпечує поступове формування навчальної діяльності першокласників з вивчення ІМ. Підтримка іноземної комунікативної діяльності молодших школярів ігровою діяльністю забезпечить її змістовну, процесуальну і мотиваційну основу. Саме ігровий компонент комунікативної діяльності створює у навчанні ІМ ситуації емоційної напруги, які стимулюють мимовільне запам'ятовування учнями мовленнєвих засобів елементарного іноземного спілкування. Застосування ігор у навчанні ІМ науково обгрунтовано (І.О.Данилович, Р.О.Дольнікова, Т.І.Олійник, К.А.Родкін, М.Ф.Стронін, Н. Behme, Н. Gutschow, R. Loffler et all.) і розглядається, зокрема, як спосіб інтенсифікації вивчення ІМ учнями. Це пов'язано з тим, що гра мотивує іноземне спілкування, а ігровий мотив активізує психічні процеси, поліпшує показники гнучкості та оригінальності рішення творчих завдань, збільшує обсяг відстроченого відтворення, прискорює мнемічні процеси (Е.Д.Телегіна, Л.Г.Рязанова та ін.). Ігрова діяльність задовольняє потреби учнів у русі, емоціях, спілкуванні, спільній діяльності.

Прийоми природовідповідного комунікативно-ігрового навчання моделюють у навчальному процесі ситуації іноземного спілкування та мотивують мовленнєві дії учнів на основі дитячих видів діяльності з так званим ігровим елементом (К.О.Родкін). Розроблена нами з урахуванням ігрового елемента класифікація дозволила виділити такі групи прийомів: з елементом змагання (ігри, конкурси, вікторини); відгадування (шаради, загадки, кросворди); перевтілення (ігри-пантоміми, скетчі, інсценівки, рольові ігри); художнього виконання (лічилки, скоромовки, римування, вірші, пісні); сюжетної організації (казки, легенди, байки та інші історії).

Навчання на основі природовідповідних прийомів реалізовано у новому навчально-методичному комплексі (НМК) «Німецька мова» для учнів першого класу загальноосвітніх навчальних закладів (Н.Ф.Бориско, Л.В.Горбач, М.Мельничук, О.О.Паршикова, Л.П.Савченко, М.М.Сидоренко; видавництво «Грамота», Київ, 2012), який створено за підтримки Гете-інституту у рамках проекту під керівництвом професора Н.Ф.Бориско [7].

Природовідповідні прийоми з елементом художнього виконання, в першу чергу короткі римування, лічилки та пісні, застосовуються у навчанні учнів першого класу з метою контекстної подачі навчального матеріалу, демонстрації його застосування у мовленні, а також закріплення мовленнєвих зразків та лексичних одиниць за їхнім значенням. Приведемо приклад двомовних римувань (Н.Ю.Дручків) з першої теми підручника «Hallo, Mia!», які встановлюють однозначний зв'язок між формою мовленнєвих зразків та їхнім значенням:

Привітаємося так:	Познайомимося так:
Guten Morgen.	Wie heißt du?
Guten Tag.	Ich heiße Mark.

Завдяки ритмізації та візуалізації першокласники легше та швидше запам'ятовують новий навчальний матеріал, як, наприклад, назви тварин у першому уроці теми «Zirkustiere»:

Elefanten, Löwen, Affen,
Krokodile und Giraffen,
Tiger Ru und Anatol.

Das ist lustig! Das ist toll!

Хорове опрацювання римувань на основі запропонованого в методичному посібнику алгоритму сприяє інтенсифікації навчання, формуванню стійких слухо-вимовних та ритміко-інтонаційних навичок, виразності та зверненості мовлення учнів. Декламування римувань являє собою найпростіший вид іншомовного спілкування – квазіспілкування, під яким ми розуміємо умовне спілкування [2, с.22]. Усне мовлення учнів на першому рівні формування елементарної іншомовної комунікативної компетенції (А 1.1.1) має репродуктивний характер. Н.Д.Гальскова описує його як завчене або підказане вчителем. У цьому сенсі важливо навчити першокласників виконувати комунікативні завдання за рахунок виокремлення із римованого тексту відповідних лексичних одиниць, мовленнєвих зразків або цілих речень та їх актуалізації у мовленні. Так, у другому уроці теми «Zirkustiere» на основі римування:

Gut und lustig,
brav und nett
ist Giraffe Amulett.
Tiger Knut ist auch gut!

доцільно запропонувати учням описати тварин за допомогою мовленнєвого зразка та слів з римованого тексту. Наприклад:

Tiger Knut ist (auch) gut (виокремлення цілого речення та його скорочення). Die Giraffe ist nett (виокремлення окремих лексичних одиниць та розширення за рахунок артикля).

Der Elefant ist brav. Der Affe ist lustig (поєднання нових слів з раніше вивченими назвами тварин).

Одним із ефективних прийомів навчання говоріння на рівні квазіспілкування є пальчиковий театр. Пальчикові ляльки для вирізання, розфарбовування і склеювання розміщені у додатках робочого зошиту та методичного посібника для вчителя. Надіваючи паперові ляльки на вказівні пальчики обох рук, учні можуть самостійно спілкуватись у діалогах від імені ляльок, влаштовувати пальчиковий театр не тільки в класі, але й вдома, для батьків. На останніх уроках теми, які називаються у підручнику «Viel Spaß», рекомендуємо влаштувати в класі невеличку імпровізовану кулісу, за якою учні виступатимуть зі своїми ляльками. Наявність сцени та глядачів сприятиме зацікавленості учнів у вивченні німецької мови, а феномен перевтілення у ролі ляльок – зняттю психологічних бар'єрів спілкування іноземною мовою та активізації мовленнєвої діяльності. Учитель має допомогти учням оволодіти текстами ролей та навчити виконувати їх виразно, емоційно, звернено. Спочатку тексти ролей розучуються шляхом багаторазового повторення учнями за вчителем хором та розігрування групами, потім учні інсценують діалог самостійно.

Приведемо приклад невеличкої театральної постановки з останнього уроку другої теми, в якій у процесі інсценування мікродіалогу учні навчаються звертатися один до одного по телефону, а також поворюють назви чисел:

Kitti und Micki telefonieren. Kitti та Міккі розмовляють по телефону.

a) Sieh das Bild an und hör zu. Розглянь малюнок і послухай.

b) Hör zu und sprich nach. Послухай і повтори.

Kitti: Drei- fünf-sieben-acht.

Micki: Hier ist Micki.

Kitti: Hallo, Micki!

Micki: Hallo, Kitti!

Kitti: Micki, komm zu mir! Wir spielen.

Micki: Toll!

c) Spielt die Szene vor. Розіграйте сценку.

Природовідповідні прийоми з елементом змагання застосовуються у НМК в першу чергу з метою формування лексичних навичок учнів. Для навчання лексики широко застосовуються ігри з підписаними німецькою мовою предметними картками, які розміщені у додатку до робочого зошита. Для участі у дидактичних іграх учні мають вирізати та розфарбувати відповідні картки. Ігри з картками передбачають дії учнів на впізнавання та розрізнення як звукової, так і графічної форми нових лексичних одиниць (наприклад гра «Послухай і покажи відповідні картки»), а також одночасне імітативне та відстрочене називання слів (ігри: «Послухай, виклади картки та назви предмети», «Чого не вистачає?», «Відгадай»). Контроль знань лексики доцільно проводити за допомогою гри «Меморі» або конкурсу на найкраще знання лексики, в яких учні мають правильно з'єднати предметні картки з їхніми підписами.

Засвоєнню іншомовного навчального матеріалу сприяють також такі дидактичні ігри, як «Числа», «Кольори», «Карусель», «Відгадай», «Баба Куця». За рахунок участі в дидактичних іграх учні поступово оволодівають навчальними вміннями, стратегіями виконання навчальних завдань в парах та групах.

В дидактичних іграх «Числа» та «Кольори» учні грають ролі слів. Наприклад, у першому уроці другої теми учні грають ролі цифр від 1 до 6. Учитель роздає кожному учню по одній картці з цифрою (доцільно закріпити картку на одязі) та нагадає відповідне слово. З метою включення нових слів у мовленнєвий потік учні програють ситуацію знайомства в парах:

- Hallo! Wie heißt du?

- Ich heiße Fünf. Und du?

- Ich heiße Drei.

Закріплення лексики продовжується у грі «Карусель». Перед початком гри учитель розподіляє ролі, стежачи за тим, щоб кожен учень грав роль іншого числа. Діти стають у два кола з однаковою кількістю гравців. Учитель розподіляє ролі, наприклад, учні у внутрішньому колі ставлять питання, а учні у зовнішньому колі відповідають на них. За командою вчителя «Los!» кола рухаються у різних напрямках. Коли учитель каже «Stopp!» обидва кола зупиняються і партнери починають міні-діалог.

Навчання учнів говоріння сприяють вправи до сюжетних малюнків, римованих текстів, уже згадані інсценування, ігри «Ланцюжок», «Карусель», «Снігова грудка», рольові ігри, комунікативні завдання, робота в проектах. Наприклад, в останньому ігровому уроці третьої теми «Meine Familie» учням пропонується змайструвати сімейний альбом ляльки Мії, близького для дітей цього віку персонажу, за допомогою якого у НМК представлені мовленнєві моделі, а потім розповісти про сім'ю Мії від її імені.

Перший досвід навчання першокласників за новим НМК «Німецька мова» свідчить про те, що застосування природовідповідних комунікативно-ігрових прийомів у навчальному процесі сприяє створенню атмосфери позитивних емоцій на уроках і, таким чином, забезпечує ефективно та радісне оволодіння

іноземною мовою учнями перших класів загальноосвітніх навчальних закладів, підвищенню мотивації вивчення ними мови. У цьому сенсі подальші дослідження методики застосування природовідповідних прийомів у навчанні іноземної мови першокласників вважаємо досить перспективними.

Література та джерела

1. Рубинштейн С.Л. Речь и мышление. Развитие речи у детей / Сергей Леонидович Рубинштейн // Хрестоматия по теории и методике развития речи детей дошкольного возраста : учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / сост. М.М.Алексеева, В.И.Яшина. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – С. 28-34.
2. Паршикова О.О. Теоретичні основи навчання іноземної мови учнів початкової загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... докт. пед.наук : 13.00.02. / Олена Олексіївна Паршикова. – К, 2010. – 44 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для студ. пед. фак. / Олександра Яківна Савченко. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.
4. Подласый И.П. Педагогика начальной школы : учеб. Пособие для студ. пед. колледжей / Иван Павлович Подласый. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 400 с.
5. Скалкин В.Л. Основы обучения усной иноязычной речи / Владимир Львович Скалкин. – М. : Рус. Язык, 1981. – 248 с.
6. Mills A.E. The Acquisition of German / A.E. Mills // The crosslinguistic study of language acquisition / ed. Slobin D.I. – Hillsdale, 1985. – P. 141-254.
7. Методичний посібник для вчителя. Німецька мова. 1 клас [Бориско Н.Ф., Горбач Л.В., Мельничук Г.М., Паршикова О.О., Савченко Л.П., Сидоренко М.М.] – К.: Грамота, 2012. – 112 с.

В статтє обосновано целесообразность природосообразного подхода к обучению учеников первого класса. Выделено типичные для первоклассников механизмы усвоения иностранного языка, предложено приемлемые для учащихся этого возраста природосообразные коммуникативно-игровые приемы обучения. Продемонстрировано разработанную классификацию природосообразных приемов и методику применения отдельных из них в новом учебно-методическом комплексе по немецкому языку для учащихся первого класса общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: природосообразные приемы обучения.

The expediency of the nature-conforming approach to teaching pupils in primary school is scientifically proved. Basic speech mechanisms typical for the first-year pupils in the process of foreign language acquisition are distinguished; the nature-conforming methods of teaching acceptable for the children of this age are developed and demonstrated in the new educational-methodical complex for teaching German in primary schools. The classification of methods is proposed, conditions of their realization are determined for each phase of teaching.

Key words: nature-conforming methods of teaching